

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Sayı: 7 • Haziran 2023 • 149-161
Issue: 7 • June 2023 • 149-161

Manevi Yönelimli Psikolojik Danışma

Ekşi, H. (2020). *Manevi yönelimli psikolojik danışma*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık (366 s.)

Ekşi, H. (2020). *Spiritually oriented psychological counseling*. Ankara: Nobel Academic Publishing (366 p.)
ISBN:978-605-033-256-8

Tuba Nur İskeçlier

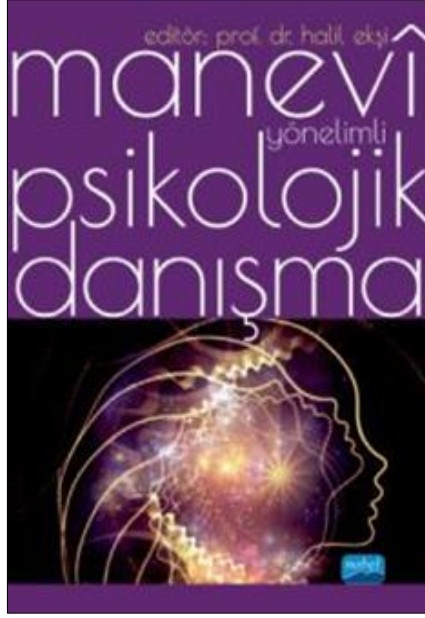
Yüksek Lisans Öğrencisi
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
E-posta: 513820220000@ogrenci.ogu.edu.tr
Orcid: 0000-0002-8378-284X
Eskişehir / Türkiye

MA Student
Eskişehir Osmangazi University
Institute of Social Sciences
E-mail: 513820220000@ogrenci.ogu.edu.tr
Orcid: 0000-0002-8378-284X
Eskişehir / Turkey

<https://doi.org/10.56432/tmdrd.1167121>

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Makale Türü • Article Type Kitap İnceleme • Book Review
Geliş Tarihi • Received 27 Ağustos 2022 • 27 August 2022
Kabul Tarihi • Accepted 15 Şubat 2023 • 15 February 2023

Ö z e t

Değerlendirmesi yapılan “Manevi Yönelimli Psikolojik Danışma” isimli bu eser, din psikolojisi bilim dalının uygulamalı bir alt dalı olan manevi danışmanlık ve rehberlik alanında yapılmış bir çalışmadır. Editöryal bir çalışma olan bu eser, psikolojik danışman eğitimi açısından manevi yönelimli müdahalelerin ele alınmasını içeren yazılardan oluşmakta olup Türk manevi danışmanlık ve rehberlik literatürüne önemli katkılar sağlamaktadır.

A n a h t a r K e l i m e l e r

Manevi danışmanlık ve rehberlik • Psikolojik danışma • Maneviyat
Manevi terapi • Sufi terapi

A b s t r a c t

The evaluated work titled "Spiritual Oriented Psychological Counseling" is a study conducted in the field of spiritual counseling and guidance, which is an applied sub-branch of the psychology of religion. This editorial work consists of articles addressing spiritually oriented interventions in the context of counselor education and provides significant contributions to the Turkish literature on spiritual counseling and guidance.

K e y w o r d s

Spiritual counseling and care • Psychological counseling
Spirituality • Spiritual therapy • Sufi therapy

Editörlüğünü Halil Ekşi'nin yaptığı bu eser, Yüksek Öğretim Kurumunun Türkiye'deki eğitim fakültelerinin ders planlarına ilişkin değişiklikleri kapsamında, 2018-2019 eğitim öğretim yılından itibaren yürürlüğe giren yeni psikolojik danışma ve rehberlik lisans ders planlarında "Manevi Danışmanlık" adıyla zorunlu kılınan ders kapsamında yardımcı bir materyal olarak hazırlanmış olup on bir bölümden oluşmaktadır.

Editöryal bir çalışmanın ürünü olarak kitap formatı açısından değerlendirilmesi yapılan bu eserin öncelikle 'içindekiler' bölümüne bakıldığında, kısa içindekiler, konu başlıklarının ele alındığı ayrıntılı bir içindekiler bölümü ve önsöz ile 11 bölümde incelenen kuramsal ve uygulamalı içerikten oluştuğu görülmektedir. Ayrıca kitaptaki her bölümün başında içerikte kazandırılması hedeflenen bilgi ve becerilerin kısa bir sunumuna ve her bölümün sonunda vaka örneklerine, sonuç/özet bölümlerine ve ilgili çalışmaya yönelik oluşturulan kaynakçaya da yer verilmiştir. Birçok bölümün son kısmında değerlendirme sorularına ve en son kısımda içerikleri oluşturan yazarlarla ilgili kısa bilgilere de yer verilmiştir.

Eserin editörü tarafından kaleme alınan kitabın Önsöz'ünde (ss. xi-xiii) öncelikle insan tecrübesinin önemli unsurlarından biri olması sebebiyle manevi deneyimin insanın yaşam tecrübesinin bir parçası olarak görülmeye başlandığı ve maneviyatın son yıllarda uygulamalı psikoloji araştırmalarında ve psikolojik yardım alanlarında potansiyel bir kaynak olarak ele alınarak bu konuda ülkemizde de çeşitli çalışmalar yapıldığına, psikolojik danışma ve psikoterapide manevi yönelimli etkilerle ilgili çeşitli çalışmalar yapıldığına değinilmiştir. Daha sonra tek tek eserde yer alan temel kitap bölümlerinin içerikleri ve potansiyel katkılarını değerlendiren editör, kaleme alınan bu kitapta yer alan çalışmaların psikolojik danışman eğitimi açısından yapılan çalışmalara katkı sağlayacak yardımcı bir materyal olarak yararlı olmasını dilediklerini belirterek önsözü tamamlamıştır.

Eserin, Maneviyat ve Psikolojik Danışma başlıklı birinci bölümü (ss.1-21) Halil Ekşi, Çınar Kaya ve Nesrullah Okan tarafından kaleme alınmıştır. Bu bölümün amacı, okuyuculara maneviyat kavramını tanıtmak, din kavramını maneviyat ile beraber ele alarak aralarındaki benzerlik ve farklılıkları belirtmek, maneviyat ve din, maneviyat ve psikoloji arasındaki ilişkileri açıklamak ve bunlara yönelik var olan yaklaşımlar hakkında bilgi vermek, bu iki kavramın niçin psikoterapide kullanılması gerektiği ile ilgili hususları ve manevi yönelimli danışmanın önemine ilişkin temel önermeleri aktarmaktır. Bölümde psikoterapi ve psikolojik danışma sürecinde, ruh sağlığı uzmanlarının maneviyat yönelimli müdahalelerde bulunmalarına karşı çıkan bazı araştırmacıların olduğu, manevi

yönelimli müdahalelerin bilimsel etkinliğinin sınırlı olduğunu ifade ettikleri ve bu tür müdahalelerin sadece din görevlileri tarafından yapılmasının gerekliliğini savunduklarına değinilmiştir. Bu konudaki tartışmaların alan yazında devam etmekle beraber ülkemizin zengin bir manevi mirasa sahip olduğu dikkate alınarak manevi yönelimli psikolojik çalışmalar üzerine yapılacak bilimsel araştırmalara ve tartışmalara ihtiyaç duyulduğu ifade edilmiştir. Dinin ve maneviyatın psikoloji ve psikolojik danışma sürecine zenginlik katarak maneviyat ve dini inançlar konusunda hassasiyeti olan danışanların psikolojik danışma sürecinden faydalanmalarını kolaylaştıracağı, bu sebeple insan hayatında önem taşıyan bu kavram ve olguların görmezden gelinmesinin mümkün olmadığı belirtilmiştir. Psikolojik danışma süreci ve din /maneviyat kavramları arasındaki etkileşimin ortaya çıktığı durumlara misal teşkil eden bir vaka örneği ve bu örnek çerçevesinde konu ile ilgili ortaya çıkan sorular sıralanarak bölüm tamamlanmıştır.

İkinci bölüm (ss.25-59) Psikolojik Danışma Kuramları ve Maneviyat ismini taşımakta olup Gökhan Özcan, Özge Erduran Tekin ve Kübra Kaplaner tarafından kaleme alınmıştır. Bu çalışma, başta psikanalizin kurucusu Freud olmak üzere, bireysel ve analitik psikoloji, ego psikolojisi ve nesne ilişkileri ile maneviyat ilişkisi, hümanist psikoloji, varoluşçu yaklaşım ve logoterapinin maneviyatla ilişkisi ile terapi sürecinde kullanılan terapötik tekniklerde maneviyatın yeri ve önemi, pozitif psikoloji ve manevi yönelimli terapi süreci ve terapötik uygulama teknikleri ile terapide kullanılan yeni bir yaklaşım olarak affedicilik ve affediciliğin manevi yönelimdeki rolü, şükran ve maneviyatın psikolojik iyi oluşa katkısı, transpersonal psikoloji, bilişsel davranışçı psikoloji ve kabul kararlılık terapisi ile maneviyat arsındaki ilişki ve terapi seanslarında manevi danışmanlık uygulamaları örnekleri hakkında bilgi vermek amacıyla kaleme alınmıştır. İnsan maneviyatının sorunlarla başa çıkma, hayata anlam katma gibi alanlarda psikoterapi ve psikolojik danışmada iyileşme potansiyeline olumlu katkı yaparak değişimin gücünü artırdığı belirtilmiştir. Bu bölümde ele alınan kuramların maneviyatla ilişkisine ve uygulamalarına dair açıklamaların, psikoterapi kuramlarına maneviyatın nasıl dahil edileceği sorularına bir ölçüde cevap verebilmek, ayrıca alanda çalışan uzmanlara ve öğrencilere fayda sağlamak amacıyla yapıldığı ifade edilmiştir. İncelenen kuramların maneviyatla entegrasyona kapalı olmadığını fark edildiği ve yapılan pratik uygulamaların iyileşme sürecine olumlu katkı sağladığının örnek gösterilen vaka çalışmalarında görüldüğü vurgulanmıştır.

Üçüncü bölüm (ss.69-86) Halil Ekşi ve Berra Keçeci tarafından kaleme alınan ve ilk halinin Spritual Psychology and Counseling (SPC)

dergisinde yayımlandığı belirtilen Manevi Yönelimli Psikolojik Danışmanlığın Kültürel Temelleri başlıklı çalışmasından oluşmaktadır. Bu kısımda maneviyat ve psikoloji ve psikolojik danışmanlık ile aralarındaki ilişkiye değinilmiş, kültürel bakış açısı ile maneviyatın psikoterapideki ele alınışına yer verilmiş, danışma ortamında kültürel olarak çeşitli yollarla ifadesinin ve keşifinin mümkün olduğu belirtilmiştir. Manevi danışmanlığın kültürel temelleri açıklanmış, dünyadaki farklı kültürlerin psikolojik iyi oluş hali için öne sürdükleri ve uygulayageldikleri görüş ve işleyişler sırasıyla ele alınmış ve bu görüş ve işleyişler hakkında bilgi sahibi olmanın farklı kültürlerden gelen danışanları anlama konusunda ve uygun yöntemleri belirleme noktasında faydalı olacağı ifade edilmiştir. Uygulama, vaka örnekleri de eklenerek açıklamalar pratiklerle zenginleştirilmiştir. Psikolojinin gündün güne mekanik insan görüşünden sıyrılarak, maneviyatın insan hayatındaki etkisini ve önemini fark ettiği ve günümüz psikoterapik uygulamalarının çoğunluğunun zaten toplumların yaşatmaya devam ettiği manevi gelenekten ve öğretilerden etkilenerek ve faydalanılarak yapılan benzer yaklaşım ve uygulamalar olduğunun görüldüğü belirtilmiş ve ülkemizde bu alanda yapılan çalışmaların Batı literatürüne kıyasla daha sınırlı olduğu ve bunun yanında kendi kültürümüz içerisinde var olan manevi uygulama ve anlayışları tanımanın günümüz psikoterapi ve danışmanlık uygulamalarıyla geçmiş uygulamalar arasında bir bağlantı kurmak ve literatür ve uygulamalarımızı zenginleştirmek adına büyük önem taşıdığı vurgulanmıştır.

Dördüncü bölümde (ss.91-109) Dini Gelenekler, İnanç ve Manevi Yönelimli Danışmanlık adlı çalışma Gülşen Özgen ve Zehra Eminoğlu tarafından kaleme alınmıştır. Bu bölümde günümüzde dünya üzerinde etkin olan dinlerden başta Hristiyanlık olmak üzere Budizm ve Musevilik dinlerinin kültürel temelleri ile psikoloji alanına dahil olma süreçleri ve bu kültürel temellerin süreç içerisindeki etkilerinin açıklanması amaçlanmıştır. Bölüm arasına bu dinlere ait kutsal isimler veya metinlerden alıntılanan manevi danışma alanındaki uygulamaları destekleyici söz ve tavsiyeler serpiştirilmiştir. Dini kültürel ilkeler ve uygulamalar, günümüz pozitif psikoloji psikoterapi uygulamaları ile ilişkilendirilmiştir. Dini kültürel anlamda uygulanan ve benimsenen ilkelerin, pozitif psikoloji alanındaki bulguları daha da geliştirilmesine katkı sağlayacağı vurgulanmıştır. Dini gelenekte yer alan umut, iman, memnuniyet, iyimserlik, mutluluk gibi emirlerin/kavramların ruh sağlığını iyileştirmeye katkı sağlayabileceği ve bu amaçla kullanılabilir tekniklerin geliştirilmesine zemin hazırlayabileceği vurgulanmıştır.

Beşinci bölümdeki İslam Geleneğinde Manevi Danışma adlı çalışma (ss.115-154) Hatun Sevgi Yalın, Tuğba Türk ve Ayşenur Yabanigül

tarafından kaleme alınmıştır. Bu bölümde, Kur'an ve Hadis ışığında İslam'ın insana, evrene ve varlığa bakışı ele alınmaya çalışılmış, İslami düşünce ve geçtiği aşamalarla ilgili dönemsel bilgilere yer verilmiştir. İslam düşünürlerinin hayat hikayelerine kısaca değinilmiş, tasavvufi fikirleri ve anlayışları ve isimlerini günümüze taşıyan yolculuklarının her bir merhalesi detaylıca aktarılmıştır. Her birinin eserlerinden kesitler bölüm aralarında örneklendirilerek aktarılacak istenen düşüncenin ana fikrini kuvvetlendirmiştir. Tasavvufun dayandığı temel ilkelerin Kur'an-ı Kerim'de yer alan ve her bir peygamberin hayatında örneklendirdiği ahlaki ilke, emir ve yasaklar olduğu ifade edilmiş, bahsedilen ilkelerin aynı zamanda insanın manevi gelişim sürecine etki eden yönleri vurgulanmıştır. Bölümün devamında diğer İslam Düşünürlerine ek olarak Mevlâna Celâlettin Rumi'nin tasavvufi anlayış ve fikirlerine detaylıca yer verilmiş, onun maneviyat anlayışının psikoloji ile ilgili çalışmalarla ilişkilendirilmesine yol açtığı ifade edilmiştir. Bu amaçla yapılan çalışmalarda Mevlana'nın görüşlerinin terapötik yansımaları olan tespitler bilinçli farkındalık temelli yaklaşımlar, bibliyoterapi, Rogerian anlayışı, bilişsel davranışçı yaklaşım, logoterapi gibi danışmanlık yaklaşımlarında destek bir anlayış olarak ele alınmıştır. Her iki kısımdaki görüşlerde aynı amaca götüren benzer ve ortak noktalar örneklerle açıklanmıştır. Bölümde bahsi geçen tüm İslami düşünürlerin hem sözleriyle hem de insanın manevi gelişimine rehberlik eden davranış ve uygulamalarıyla isimlerinin dünya çapında duyulduğu ve bu alandaki çalışmalara konu oldukları vurgulanmış, bu değerli şahsiyetlerin aktardığı birikimlerin insan ve insan davranışlarını inceleyen psikoloji alanı için değerinin tartışılmaz olduğu belirtilmiş ve konu ile ilgili araştırmaların artmasının gerekliliği üzerinde durulmuştur.

İslam geleneği ile şekillenen tasavvuf ilminin psikolojik danışmanlık ve terapi alanına yansımaları olarak sufi terapinin karşımıza çıktığı söylenmiş, insanın tasavvufi yaklaşımla incelendiği sufi terapide sahip olunması gereken erdemlerin kazandırılmasında bir mürşit rehberliğinin gerekliliği vurgulanmıştır. Sufi terapide, sufi öngörü ve metotları kullanılarak insanlara hayatlarının dönüm noktalarında yol gösterilerek ve yardımda bulunularak, bir çeşit hayat felsefesi danışmanlığı yapılmaya çalışıldığı üzerinde durulmuş, danışanın farkındalığının soru, anlatım ve yönlendirmelerle artırılarak, hayatı ile ilgili yorumları yapmasını sağlamanın, iyileştirilmesi gereken hususları fark ettirmenin, hayatındaki gerçeklerle yüzleştirmenin ve danışanı çözüm yolu bulmaya yönlendirmenin asıl amaç olduğu ifade edilmiştir. Sufilerin yüzyıllardır sahip oldukları bilgi ve tecrübelerle sufi terapi uyguladıkları ve yardıma ihtiyacı olan kişilere, onların bilinç seviyelerine ve mizaçlarına uygun olarak özel manevi reçeteler uyguladıklarına değinilmiştir. Bununla beraber İslam dininin yapılmasını

gerekli gördüğü ibadetlerin de insan psikolojisine katkısının tartışılmaz bir öneme sahip olduğu örneklerle ayrıntılı bir şekilde ifade edilmiş ve tüm bu uygulamaların manevi danışmanlar ve sufi terapistlerce başvurulan önemli destekler olduğu aktarılmıştır. Zengin bir birikime olan İslam tasavvuf eserlerinin incelenmesi ve tanıtılmasına dair yapılacak tüm çalışmaların, insanı anlamada, hayatı anlamlandırmada ve insanın ruhsal sorunlarını veya iyi oluş hallerini açıklayabilme hususunda etkili ve faydalı olacağı vurgulanmıştır.

Altıncı bölümdeki Manevi Danışmanlık Yeterlilikleri adlı çalışma (ss.165-180) Dilek Akça Koca ve Yahya Şahin tarafından kaleme alınmıştır. Yeterlilik kavramı çok yönlü olarak tanımlanarak, psikolojik danışmanlıkta manevi ve dini konuları kullanma yeterlilikleri, Batı kaynakları tarafından uluslararası platformda belirlenen standartlarca sınıflandırılarak detaylıca ele alınmıştır. Daha sonra manevi danışmanın terapideki rolüne değinilmiş, bu rolü anlamaya yönelik iki vaka örneği paylaşılmıştır. Bu vakalar üzerinden terapistin en önemli rolünün, danışanların ihtiyaçlarının ve temel motivasyonlarının ne olduğunu anlamaları olduğu vurgulanmış, bu süreçte her türlü yeni fikre açık olmaları ve cevapları bildiklerini varsaymamalarının gerekliliği üzerinde önemle durulmuştur. Böylelikle terapi süreci ve terapistin rolü anlatılmaya çalışılmıştır. Ülkemizde manevi danışmanlık ve psikolojik danışma sürecinde maneviyatın kullanımını ile ilgili çalışmaların hem teoride hem de pratikte çok yeni olmasından dolayı, manevi danışmanların sınırlılıkları ile ilgili çalışmaların da batılı kaynaklarca oluşturulduğu ve ülkemizde de evrensel nitelik taşıyan bu yeterliliklerin geçerli olduğu belirtilmiştir.

Yedinci bölümde Figen Kasapoğlu tarafından yapılan çalışma (ss.185-212) Manevi Danışmanlıkta Ölçümler başlığını taşımaktadır. Bu bölümde okuyuculara psikolojik danışmada manevi değerlendirmenin tanımlanması, gerekçeleri, zamanlaması ve aşamaları, maneviyatın ölçülmesi ile ilgili genel konular, maneviyatın nicel ve nitel değerlendirilmesi, yurtdışında ve ülkemizde geliştirilen bazı maneviyat ölçekleri ve çocuklar için maneviyat ölçümleri tanıtılmaya çalışılmıştır. Danışanlarının maneviyatının terapötik süreçte değerlendirilmesinin, danışmanlara danışanlarının kaygılarının, sorunlarının ve destek kaynaklarının anlaşılması konusunda olanak sağlayarak terapinin planlanması ve müdahale stratejilerinin belirlenmesinde yardımcı olabileceği belirtilmiştir. Maneviyatın ölçümünün, bilimsel güvenilirliğin sağlanmasına destek olduğu için önemli görüldüğü vurgulanmış, bu hususta iyi bir ölçek geliştirebilmek için belirli kriterlere sahip olunması gerektiği söylenmiş, son zamanlarda geliştirilen ve standart hale gelen maneviyat ölçeklerinin çoğunun, psikolojik

danışmanlık adına uygunluğunun tespit edilmesi için ek çalışmalara ihtiyaç duyulduğu ifade edilmiştir. Değerlendirmenin basit bir süreç olmadığı vurgulanmış, manevi değerlendirme süreci için klinik değerlendirmenin önemi üzerinde durulmuştur.

Sekizinci bölümdeki Manevi Yönelimli Psikolojik Danışma Teknikleri adlı çalışma (ss.219-253) Halil Ekşi ve M. Şerif Keskinoglu tarafından kaleme alınmıştır. Bu bölümde insanın önemli bir boyutunu oluşturan “maneviyat olgusu” nu incelemenin, insanı tanıma ve anlamlandırma zorunlu bir hal aldığına değinilmiştir. Manevi danışmanlıkla ilgili teknikler doğru kullanıldığında danışanın ruh sağlığı ve esenliğini olumlu yönde etkilediğinin ve benzer seküler müdahalelerle kıyaslandığında daha etkili olduğunun son yıllarda yapılan çalışmalarla ortaya konulduğu ifade edilmiştir. Manevi yönelimli psikolojik danışma sürecinde terapistin ağır bir sorumluluk üstlenmekte olduğu vurgulanmış ve terapi sürecinde dikkat edilmesi beklenen hususlar açıklanmıştır. Manevi danışmanlıkta kullanılabilir teknikler ele alınmış ve bu teknikler vaka örnekleriyle pekiştirilmiştir. Psikolojik danışmanların maneviyata yönelik müdahalelerinde kültürel duyarlılıklar çerçevesinde bu teknikleri nasıl kullanabilecekleri teorik olarak aktarılmaya çalışılmıştır. Ayrıca manevi danışmanlara kolaylık sağlamak amacıyla, manevi danışmanlıkta pratiğe yönelik müdahalelerin, tedaviye nasıl uygulanacağına dair pratik stratejilerin klinik örnekleri verilmiş, ampirik araştırmalar teorik ve etik konularla birlikte ele alınmıştır. Elde edilen sonuçların manevi danışmanlık tekniklerinin uygulanabilirliği ve yararlılığını gösterdiği ifade edilmiştir. Dini/manevi danışmanlık tekniklerinin tüm dünyadaki bilim çevreleri tarafından kullanılan uygulamalar olduğu ve bu konuda İslam kaynaklı dini/manevi danışmanlık teknikleri hususunda ülkemizin zengin bir birikime sahip olduğu belirtilmiştir.

Dokuzuncu Bölüm Halil Ekşi, Çiğdem Demir Çelebi ve Neslihan Yaman tarafından yapılan Kurumlarda Manevi Danışma ve Rehberlik adlı çalışmadan (ss.265-292) oluşmaktadır. Bu bölümde manevi danışmanlık hizmetlerinin çeşitli kurumlarda uygulanması konusunda bilgi verilmeye çalışılmıştır. Başta eğitim kurumları olmak üzere, yaşlılık hizmetlerinde, ceza infaz kurumlarında, sağlık kurumlarında ve askeri hizmetlerde manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin dünyada ve ülkemizdeki tarihsel süreci uygulamaların kapsam ve yöntemi ile uygulamada karşılaşılan zorluklar aktarılmıştır. İlgili kurumsal alandaki manevi danışmanların uygulamaları esnasında dikkat etmeleri gereken hususlar belirtilmiş, görevlilerin yetki alanları, sınırlılıkları ve etik standartlar açısından ele alınmıştır. Bahsi geçen kurumlarla ilgili manevi danışmanlık ve reh-

berlik hizmetlerinin nasıl ve hangi kapsamda sunulacağına dair uluslararası alanyazında pek çok çalışma bulunduğu ifade edilmekle beraber Türkiye’de bu alanla ilgili çalışmaların sınırlı sayıda olduğu ve dolayısıyla çalışmaların yaygınlaştırılmasının sahada yürütülen uygulamaların niteliği ve sınırlarının belirlenmesi bakımından önemli bir ihtiyaç olduğu vurgulanmıştır. Maneviyat ve din kavramlarının farklı kavramlar oldukları, manevi danışmanlık ve dini danışmanlık kavramlarının da benzer tanım ve uygulamalar ile sınırlandırılmayacağı, maneviyatın özünde hayatı anlamlandırma çabası olduğu ve kaynağını dini bir inançtan alma zorunluluğunun bulunmadığı vurgulanmıştır. Kurumlarda manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamalarına yönelik genel bir değerlendirme yapılmış ve manevi danışmanlık ve rehberlik alanına yönelik çalışmaların daha sağlıklı yürütülüp gelişmesine dair önerilerde bulunulmuştur. Manevi danışmanlık ve rehberlik alanında kurumlarda çalışmalar değerlendirildiğinde ülkemizde ve uluslararası alanda farklılıklar olduğuna dikkat çekilmiştir.

Okullardaki manevi danışma ve rehberlik konusunda uluslararası alandaki uygulamalara bakıldığında bu çalışmaların dini misyon taşıyan okullarda gerçekleştirildiği buna karşın ülkemizdeki okullarda bizzat manevi danışma ve rehberlik başlığı altında çalışmalar yapılmadığı sonucuna varılmıştır. Alanyazın ve diğer kaynaklar incelendiğinde bu konudaki çalışmaların birkaç deneme ile sınırlı olduğunun tespit edildiği ifade edilmiştir. Yaşlılık hizmetlerinde manevi danışma ve rehberlik uygulamaları kapsamında ülkemizde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü ve Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü arasında 2013 yılında bir iş birliği protokolünün imzalanmış olup bu protokol bağlamında özellikle kadınların eğitimi ile ilgili çalışmalar yapılmış olduğu görülmekte olup protokol içeriği incelendiğinde ise uygulama içinde manevi danışmanlık ve rehberlik çalışmalarına ne yönde yer verileceğinin tanımlanmadığı görülmektedir. Bu belirsiz duruma rağmen Diyanet Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan raporlarda ülke genelinde birçok kuruma manevi danışma ve rehberlik hizmeti sunduğu ve bu etkinliklerin özellikle huzurevlerinde yaygınlaşmaya başladığı görülmektedir. Ceza infaz kurumlarındaki manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin 1950 yılından bu yana çeşitli biçimlerde uygulanmaya devam ettiği, cezaevlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin planlı ve programlı bir şekilde ilk defa 1982 yılında uygulanan çalışmalarla gerçekleştiği belirtilmiştir. Manevi danışmanlık kavramının ilk kez ele alındığı fakat Ceza İnfaz Kurumlarında manevi rehberliğin neyi kapsadığına ve nasıl uygulanacağını tanımlanmadığına vurgu yapılmış, protokolün amacının ceza infaz kurumların-

daki hükümlü ve tutuklulara yönelik din hizmetleri, ahlaki gelişim ve manevi rehberlikle ilgili faaliyetler sunmak suretiyle dini ve ahlaki duygularını geliştirerek yeniden topluma kazandırılmaları sürecine katkı sağlamak olduğu ifade edilmiştir. Değerler eğitimi ismiyle verilen seminerler incelendiğinde, herhangi bir suç ayrımı yapılmadan aynı değerlerin farklı suç profillerindeki hükümlülere verildiği görülmüş ve seminerin beklenen faydayı sağlamadığı gibi dini yaşama ve dolayısıyla dindarlara karşı olumsuz bir bakışın oluşmasına yol açtığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca ceza infaz kurumlarında manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri kapsamında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders içeriklerinin kişilerin rehabilitasyonunda işlevsel olabileceği öngörülse de bu içeriklerin mahkumların ihtiyaçları doğrultusunda şekillendirilmediği ve onların ruh hallerini göz önünde bulundurmadığı gibi sebeplerle uygulamada beklenen sonuçlara ulaşamadığı belirtilmiştir.

Sağlık kurumlarında manevi danışmanlık ve rehberlik alanında ülkemizde destek sunan görevlilerin Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından “manevi destek görevlisi” olarak tanımlanmakta olduğu ve gerçekleştirdikleri faaliyetlerin ise “manevi destek uygulaması” olarak geçtiği ifade edilmekte olup hastanelerde hizmet sunan bu görevlilerin yeterliği konusunda eksikliklerden ve yapılan yanlış uygulamalardan dolayı eleştirilerek uygulamaların durdurulduğu belirtilmiştir. Hastanelerde manevi danışmanlık ve rehberlik hizmeti sunan görevlilerin amacı her ne kadar talep eden hastalara, hasta yakınlarına ve hastane personeline içinde buldukları şartlar göz önünde bulundurularak hastaların iyileşmelerine katkıda bulunmak amacıyla moral motivasyon ve manevi destek sağlamak olarak tanımlansa da uygulamalara bakıldığında hasta ve yakınlarının destek almak amacıyla yönlendirileceği standart bir çerçevenin olmadığına, uygulamalarda etik unsurların, hastaya ve deneyimlerine yönelik koşulsuz kabulün göz ardı edildiğine, ayrıca hastanın yaşadığı sağlık sorunlarının bir imtihan olduğu şeklindeki yönlendirmelerin kişi üzerinde pek çok zarar verici etki yarattığına dikkat çekilmiş, tüm bu aksaklıkların görevli personelin yeterlilikleri ile ilgili olduğuna vurgu yapılmıştır. Ülkemizde askeri hizmetlerde manevi danışmanlık uygulaması yürütülmediği ve bu hizmetlerin uluslararası alanda vaazlar, din dersleri, birlikte ibadet ve dua etmek, günah çıkartmak, hazırlama törenleri, bilinçlendirme ve moral günleri, dini bayramlar, aile gezi ve programları gibi uygulamaları kapsadığı ve askeriyede manevi danışmanlık sunan ülkelerin uygulamalarında papazları görevlendirdiği ifade edilmiştir. Bölüm, psikolojik danışma ve rehberlik öğrencilerine katkı sunmak amacıyla ele alınan kitabın konularının pekişmesine yönelik değerlendirme soruları ve konu ile ilgili fikir ve öneri sunmak amacıyla eklenen kitap ve film önerileriyle tamamlanmıştır.

Onuncu bölüm Manevi Danışmanlık Uygulama Alanları adlı bir çalışma (ss.299-332) olup Halil Ekşi, Beyza Kırca, Bilge Nuran Aydoğdu ve Vildan Saruhan tarafından kaleme alınmıştır. Bu bölümde bağımlılık, travma, kaygı, rehabilitasyon, çift ve aile terapisi uygulamaları hakkında bilgilendirmeler yapıldıktan sonra bu alanlarda maneviyat ile ilgili yapılan çalışmalara yer verilmiştir. Bağımlı bireylerde psikolojik danışmada bağımlılığın önlenmesi ve tedavi sürecinde maneviyatın kullanımına dair örnekler verilmiştir. Mevcut araştırma sonuçlarının, manevi/dini katılımanın alkol, uyuşturucu kullanımına karşı önemli bir koruyucu faktör olabileceğini gösterdiği sonucuna varılmıştır. Travma ve kaygıya yönelik çalışmalarda manevi yönelimli müdahale çalışmaları ve yapılan uygulamalar hakkında bilgi verilmiş, travmaya maruz kalmış çocuklarla gerçekleştirilen araştırmalar sonucunda manevi yönelimli müdahalelerin travma sonrası sorunlarla baş etmede etkili olduğunun görüldüğü sonucuna varılmıştır. Çift ve aile terapisi sürecinde manevi yönelimli müdahalelerin kullanımı açıklanmış, maneviyatın hem mutlu bir evlilik hem de işlevsel bir aile yapısı için önemli bir kaynak olduğu vurgulanmıştır. Rehabilitasyon danışmanlığında da bireylerin yaşama anlam katmaları ve uyum sağlama-larında ve içsel olarak güçlenmelerinde maneviyatın önemli bir rolü olduğu ifade edilmiştir. Bireylerin hayat yolculuğunda deneyimlediği zorlukların ve başlarına gelen yıpratıcı süreçlerin karşısında sadece bilişsel, fiziksel ve duygusal yönünün değil manevi yönünün de ele alındığı bütüncül yaklaşımlara ihtiyaç duyulduğu vurgulanmış, manevi yönelimli uygulamaların birçok problem alanında başarılı sonuçlar sağladığının görüldüğü ifade edilmiştir.

Kitabın son bölümü Manevi Danışmanlıkta Etik Konular (ss.341-356) başlığını taşımakta olup Halil Ekşi ve Yakup İme'ye aittir. Bu bölümde ilk olarak ahlak, etik ve mesleki etik kavramları tanımlandıktan sonra manevi danışmanlık sürecinin yol basamakları sıralanmış, manevi danışmanlık sürecinde dikkat edilmesi gereken temel etik ve ilkelere yer vermeye çalışılmıştır. Bu bağlamda terapistin ilk olarak dini manevi değerlerine bağlı danışanların yararı için terapötik süreçte insan gelişiminin önemli bir parçası olan maneviyatı kullanmaları tavsiye edilmiş, bunu yaparken terapistin kendi değer ve inançlarıyla danışanları etkileyebilme ihtimallerinin her zaman bulunduğu ve terapistin kendi değer ve inançlarının doğru olduğu konusunda danışana baskı yapmamasının bilincinde olması gerektiği hususuna önemle değinilmiştir. Ayrıca terapistin danışana benimsediği teorik bakış açısını, yaklaşımı, gizliliği, mali konular ve uygulayacağı manevi müdahale teknikleri hakkında bilgi verdiği bilgilendirilmiş onam, danışanın dini liderleriyle iş birliği kurmasının önemi, danışanın dini liderleriyle iş birliği içinde olma süreci ve bu süreçte dikkat

etmesi ve özen göstermesi gereken hususlar etrafıca ele alınmıştır. Genel olarak terapistin danışanı ile ilişki kurma prensipleri sıralanmış, bu durumun danışanın yüksek yararı için danışan danışman ilişkisinin dışına çıkmaması gerektiği belirtilmiştir. Terapistin kendini manevi danışmanlık alanında yeterli görmediği durumlarda yönlendirme sürecine girmesinin gerekliliği üzerinde durulmuş, terapistlerin manevi terapi ile ilgili kendi yetkinliklerini geliştirecekleri çalışmalar yapmaları tavsiye edilmiş, eğitim, konsültasyon ve süpervizyon almalarının önemine dikkat çekilmiştir.

Sonuç olarak bu eser hakkında genel bir değerlendirme yapıldığında;

(a) *Güçlü yönleri:* İncelenen ve tanıtımı yapılan kitap (i) psikolojik danışma ve rehberlik alanlarında uzman kişiler tarafından yapılan çalışmalarla psikolojik danışman eğitimi açısından manevi yönelimli müdahalelerin ele alınış şeklini incelemiş olması, (ii) psikolojik danışma ve rehberlik alanında okuyan öğrencilere manevi dini yönelimli bir anlayış sunması ve bu konuda bilgilendirici anlatımı bakımından önemli bir çalışmadır. (iii) Konuların belli bir düzen içerisinde bütünlükle sunulması, her bölümün başında okuyucuya aktarılması hedeflenen kazanımların yer alması, her bölümün sonunda bölümle ilgili öğrencileri -okuyucuyu düşünmeye yönlendirici değerlendirme sorularına yer verilmesi, anlatılan konularla ilgili vaka örnekleri üzerinden detaylandırıcı pekiştirmeler yapılması, bölüm aralarına küçük bilgi kutularının yerleştirilmiş olması, kitabın hedef kitesinin alan lisans öğrencileri olduğu göz önünde bulundurulduğunda oldukça faydalı görünmektedir. (iv) Ciltli bir şekilde okuyucuya sunulan bu eser, kapak fotoğrafı ve kalitesi, her bölümünün farklı kapak renklerine sahip olması ve numaralandırmaların bile farklı renklerde yapılmış olması detayıyla oldukça ilgi çekicidir. (v) Aynı zamanda eserin tüm dini kültürel geleneklerin manevi yönelim ve uygulamaları hakkında bilgi vermeye alan bir yaklaşım sergilemesinin yanı sıra İslam geleneğinde manevi danışma başlıklı çalışmasıyla yüzyıllardır Anadolu'nun sahip olduğu değerler konusunda okuyucuyu ve hedef kitlesi olan alan lisans öğrencilerini detaylı olarak bilgilendirmesi büyük öneme sahiptir.

(b) *Zayıf yönleri:* (i) Kitabın basım kalitesi kapak kalitesinin güzelliğine gölge düşürür nitelikte olup okuyucunun okuma keyfini aşağı çekmektedir. Kitabın ciltlenmesinde bazı sıkıntılar olduğu ve bu sıkıntıların keyifli bir okuyuş yapmayı engellediği gözlemlenmiştir. (ii) İçerik konularında bazı bilgilerin yeniden düzenlenmesi gerektiği gözlemlenmiştir. Örneğin günümüz okullarında din eğitiminin verildiği "Din ve Ahlak Bil-

gisi “dersinin adı (s.268) “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi” şeklinde değiştirilmelidir. Yine benzer şekilde İslam geleneğinde manevi danışmadan bahsederken “tasavvuf” kavramının tanımı içerisinde sonsuzun bilgisine vasıtasız olarak ulaşmaya imkân tanıyan ifadesi kullanılmış (s.124) fakat bölümün devamında bir ustanın eşliğinde (s.138) gerçekleştirilen bir husus olduğu belirtilmiştir. Bu ifadelerin dini gelenek hakkında bilgisi az veya olmayan okuyucular açısından kafa karıştırıcı anlamlar ifade edebileceği düşünülmektedir.

(c) *Geliştirilebilir yönleri:* (i) “Sufi Terapi” bölümünde yer alan anlamların diğer bölümlerdeki vaka örnekleri gibi “Nefs Psikolojisi” ile günümüzde yapılan psikoterapi ve uygulama yöntemlerinden örneklemeler yapılarak zenginleştirilmesinin bu terapi türünün halen geçerliğini ve işlevselliğini koruyan ve atalarımızın kültür mirasını güncelleyerek hayatımızdaki varlığını gösteren bir şekilde yaşatılması açısından önemli olduğu düşünülmektedir. (ii) Bu eserin amacı her ne kadar maneviyat ve manevi yönelimli müdahaleleri psikolojik danışma bağlamında ele almak ve psikolojik danışmanlık mesleki formasyonuna sahip uygulamacıların pratiklerini daha etkili hale getirmelerine yardımcı olmak olarak ifade edilip eserin adı da ona göre düzenlense de “Manevi yönelimli psikolojik danışma ifadesinin “manevi danışmanlık” kavramını gölgede bıraktığı düşünülmektedir. Zira “manevi danışmanlık” kavramı kendi başına müstakil bir kavram olarak ele alınabilecek içerik ve donanıma sahiptir. Sufi/tasavvufi geleneğe ait kavramlar psikoloji yöntemleriyle yorumlanmış ve yepyeni bir psikoterapi yöntemi olarak “manevi danışmanlık” çatısı altında toplanmıştır.

Sonuç olarak emek ürünü olduğu gözler önünde olan bu değerli çalışmanın okuyucuyla buluşması, manevi danışmanlık ve rehberlik alanı için oldukça önemlidir. Manevi danışmanlık ve rehberlik konusuna ilgi duyan tüm okuyucular ve alan lisans öğrencileri için oldukça doyurucu, teorik ve pratik bilgiler içeren bu kitap, bölüm sonlarına eklenen kaynakçaların zenginliği göz önünde bulundurulduğunda kendinden sonra bu alanda yapılacak diğer çalışmalara da öncülük edebilecek bilimsel içeriğe sahiptir.

